

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PODOBY POVĚSTI O OLDŘICHOVI A BOŽENĚ V ČESKÝCH KRONIKÁCH

Vedoucí práce: Mgr. Jana Skálová, Ph.D.

Autor práce: Jana Stejskalová

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 3

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalení plagiátů.

České Budějovice 1. Května 2012

Podpis

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Věře Pospíšilové za cenné rady, připomínky a za čas, který mi byl věnován.

Anotace

Cílem bakalářské práce je porovnání různých podob pověsti o Oldřichovi a Boženě ve vybraných českých kronikách. Hlavní pozornost je věnována proměně dané pověsti v kronice Kosmově, kronice tak řečeného Dalimila a v oblíbené Kronice české Václava Hájka z Libočan. Dále se pokusíme o zdůraznění některých motivů ve vztahu k dané společnosti a kulturně historickému prostředí. V neposlední řadě porovnáme jednotlivé údaje z pověsti vzhledem k doloženým historickým faktům a zdůrazníme i spekulace, které se okolo pověstí tvoří.

Synopsis

The objective of the thesis is to compare the various forms of rumors about Oldřich and Božena in selected Czech chronicles. The primary focus is the transformation of the legend in the Kosmas Chronicle, the so-called Dalimil Chronicle, and the popular Czech Chronicle of Václav Hájek of Libočany. We will also try to further highlight certain themes in relation to the given community and the culturally historical environment. Finally, we will compare the individual data from the rumors with documented historical facts, and we will also highlight speculations that arose around the rumors.

Obsah

Úvod	7
1 Pověst	8
2 Kosmova Chronica Boemorum.....	11
2.1 Oldřich a Božena v pojetí Kosmy.....	12
2.2 Božena, jež byla Křesinova	13
3 Dalimilova kronika.....	14
3.1 Význam slova šlechta a šlechtic v českých dějinách.....	16
3.2 Oldřich a Božena v Dalimilově pojetí	17
3.3 Oldřich a Božena	19
3.4 Václav III. a Jan Lucemburský.....	21
4 Vliv jiných pověstí	24
5 Václav Hájek z Libočan	26
5.1 Pojetí pověsti u Václava Hájka z Libočan	29
6 Historická fakta a spekulace.....	32
6.1 Oldřichova cesta na knížecí stolec.....	32
6.2 Oldřichova vláda.....	33
6.3 Oldřichova smrt	34
6.4 Oldřich a Božena	35
6.5 Nepřesnosti v Kosmově kronice	36
6.6 Hrob č. 98	37
6.7 Syn Břetislav	38
6.8 Kněžna Božena	39
7 Poutní místa.....	41
8 Obliba pověsti v pozdější době	42
Závěr.....	43
Seznam použité literatury:	44
Seznam příloh:	47

Úvod

Příběh o Oldřichovi a Boženě patří mezi neoblíbenější pověsti dochované v naší zemi. Poprvé se objevila v Kosmově kronice jen jako krátká zmínka a později byla rozšířena jak kronikářem Dalimilem, tak známým Václavem Hájkem z Libočan. O její popularitě a oblibě v našich končinách není pochyb. Této pověsti se chopili nejen spisovatelé, ale i malíři, dramatikové či filmaři. Už od počátku je tedy více než zřejmé, že v srdcích českého lidu má romantická pověst o chudé dívce a velmoži, který ji pojal za ženu, své místo. Jaký je ale historický podtext tohoto příběhu? Jedná se o čisté oživení dějin, morální ponaučení nebo o projev vlasteneckého smýšlení? V následující práci se pokusím rozebrat pojetí pověsti o Oldřichovi a Boženě u Kosmy, Dalimila a Václava Hájka z Libočan a porovnat údaje v pověsti s historickými fakty.

1 Pověst

„(něm. *Volkssage, Sage, angl. tale* či *folktale*; termín se užívá od počátku národního obrození, zprvu však byl chápán širě – označoval kratší prózy rozmanitého druhu s důrazem na to, co se povídalo a uchovalo; v dnešním významu jej poprvé užil K. J. Erben ve stati pro Riegrův slovník naučný)¹ Encyklopedie literárních žánrů Dagmar Mocné a Josefa Peterky pověst definuje následovně: „*Kratší fantasticky zabarvené vyprávění folklorního původu mající reálnou motivaci.*“²

Pověst můžeme označit jako krátký prozaický žánr původně lidského (folklorního) vyprávění, který je tematicky vázán k historické či pseudohistorické události a který postupem času nezanikl, ale byl zapsán a dochován dalším generacím. Vypravování však mohlo být pozměněno a přizpůsobeno dobovému smýšlení a lidem, kterým bylo určeno. Díky četným ústním vyprávěním dostala pověst tedy mnoho odlišných prvků dřív, než se dostala k autorovi, který jí zaznamenal.

Pro pověst je příznačná jednoduchost děje i narace. Příběh se většinou odehrává na jednom místě, v krátkém časovém rozmezí s jednoduchou zápletkou a účastní se ho jen málo postav.

„*Pověst se váže obyčejně k určitým a známým osobnostem aneb místům a rozeznává se tím od pohádky a báchorky, která si libuje ve vylíčení sil a úkazů přírodních bojování jich mezi sebou.*“³ Na rozdíl od pohádky, má také pověst podobu stručné zprávy.

V pověstech historických stojí v centru zájmu konkrétní lidé a jejich skutky. „*Hlavní cykly českých historických pověstí vyprávějí o válkách (husitských, tatarských, tureckých, pruských, švédských), o časech poddanství a roboty, o lidových revoltách (pověst kainovská a klatovská, zbojnické pověsti), o přírodních katastrofách a epidemiích, o životě měst a hornických míst. Zvláštní skupinu tvoří tzv. staré pověsti české s výraznými rysy mýtu o vzniku národa, jež se postupně staly jedním z pilířů národní kulturní tradice. Jejich literární zpracování měla zpětný vliv na ústní podání.*“⁴

Pověsti českých kronikářů se samozřejmě vztahují k příchodu prvních osadníků, založení Prahy, či založení slavného přemyslovského rodu. „*Vztah pověsti k mýtu se*

¹ Mocná, Dagmar, Peterka, Josef a kol: *Encyklopedie literární žánrů*. Praha-Litomyšl. Paseka, 2004, str. 509

² *tamtéž*

³ Sedláček, August: *Historické pověsti lidu českého*. Praha. Melantich, 1998, str. 11

⁴ Mocná, Dagmar, Peterka, Josef a kol: *Encyklopedie literární žánrů*. Praha-Litomyšl. Paseka, 2004, str. 510

projevuje tam, kde líčí zrod jistého společenství (pověst o vzniku národa, cykly pověstí mýtických hrdinech). Na rozdíl od mýtu však pověsti nebyly posvátné a nejsou spojovány se symbolickými významy, převládá doslovný význam narace.“⁵ Kronikáři sbírali a sestavovali nejstarší česká vyprávění a mnohdy je sami příkrášlovali, či poupravovali tak, aby se hodily a odpovídaly soudobému smýšlení a očekávání, která se na kroniku kladla.

„Pověst patří k nejstarším literárním žánrům orální slovesnosti; lze předpokládat, že se objevovala – v kontaktu s mýtem – už v pradávných lidských společenstvích.“⁶

České pověsti vytvořené Kosmou i dalšími následovníky byly na velice dlouhou dobu považovány za ucelený soupis české historie. Po celou dobu jejich existence utvářejí představy o historii našeho národa a národní povědomí vůbec.

„Nakonec právě to, s jakou samozřejmostí ještě až do nedávné doby věda počítala s realností „zpráv“ pověstí, je největším svědectvím o neobyčejné kulturní síle, sugestivnosti a podmanivosti používaných stylizačních postupů, uměleckých obrazů, oné „estetiky eposu“, se kterou generace pěvců pracovaly.“⁷

Nebývalý sběratelský zájem, o pověsti žijící ve folklorním prostředí, vznikl v éře romantismu. Pomocí literární adaptace pověstí se pěstuje „citový vztah k domovu a vědomí národní příslušnosti.“⁸ Díky oblibě a vysokému zájmu po celé 19. století můžeme najít mnoho děl našich předních umělců, kteří se právě pověstmi nechali inspirovat.

„Už K. H. Máchu v próze Křivoklad (1834) oživil a významově přepodstatnil oblíbenou pověst o přátelství krále Václava IV. s katem. Erbenova Kytice z pověstí národních (1853) rozvinula některé motivy pověstí démonologických a v závěrečné Věštkyni pověstí místních. Klíčový význam pro formování národní kultury získal především cyklus nejstarších českých pověstí, známých ze středověkých a raně novověkých kronik, jež falza Rukopisů obestřela poetickou patinou dávnověkosti. Inspirovala se jimi zejména novoromantismem ovlivněná generace umělců kolem Národního divadla (Smetanova opera Libuše, výtvarná díla M. Alše, J. Mánesa, J. V. Myslbeka). Z literátů sem patří J.

⁵ Mocná, Dagmar, Peterka, Josef a kol: *Encyklopedie literární žánrů*. Praha-Litomyšl. Paseka, 2004, str. 509

⁶ Mocná, Dagmar, Peterka, Josef a kol: *Encyklopedie literární žánrů*. Praha-Litomyšl. Paseka, 2004, str. 511

⁷ Karbusický, Vladimír: *Nejstarší pověsti české*. Praha, Mladá fronta, 1967, str. 294

⁸ Mocná, Dagmar, Peterka, Josef a kol: *Encyklopedie literární žánrů*. Praha-Litomyšl. Paseka, 2004, str. 511

Zeyer (Vyšehrad, 1880, dotvořený v kosmogonický mýtus) a J. Vrchlický (Mýty, 1879), kterého podobně jako skladatele Z. Fibicha (opera Šárka, 1897) a B. Smetanu (symfonická báseň Šárka z cyklu Má vlast) zaujal příběh Ctirada a Šárky, pojímaný v duchu dobového erotismu jako symbol osudové vášně. Autorem nejucelenějšího zpracování cyklu národních pověstí je A. Jirásek, jeho Staré pověsti české (1894) se nadlouho staly vzorovým dílem žánru a uchvacovaly další generace svým archaizujícím patosem i monumentalizující prostotou (loutkový film J. Trnka, 1952).“⁹

Ve 20. století již není obliba pověstí srovnatelná s obdobím Národního obrození. Zůstávají však oblíbeným žánrem určeným především dětem a mládeži.¹⁰

⁹ Mocná, Dagmar, Peterka, Josef a kol: *Encyklopedie literární žánrů*. Praha-Litomyšl. Paseka, 2004, str. 512

¹⁰ *tamtéž*

2 Kosmova Chronica Boemorum

Tuto kroniku můžeme řadit do počátků 12. století. Kosmas je pokládán za prvního českého spisovatele, který je známý jménem. Do té doby byly dochované anály a nekrologia anonymní. Před Kosmou se navíc žádná kronika nedochovala. O jeho životě vlastně víme jen to, co sám do kroniky zapsal, a datum jeho úmrtí bylo do kroniky dopsáno anonymně. „*K roku 1125 se Kosmas sám nazývá osmdesátiletým starcem.*“¹¹ Jeho narození je tedy datováno do roku 1045. Pravděpodobně se narodil do rodiny kněze a sám se v pozdějším věku stal duchovním. „*Základní vzdělání získal pravděpodobně ve škole, při pražském kostele, kde zároveň konal služby mezi nižším duchovenstvem.*“¹² Podle všeho se zde zdržoval do svých 29 let. Roku 1074 odešel na školu do Lutychu v Belgii, kde studoval gramatiku a dialektiku u mistra Franka Kolínského. Jak dlouho se zdržoval v cizině, však nevíme. Po svém návratu někdy kolem roku 1086 se oženil s manželkou Božetěchou. Záznam o její smrti (23. 1. 1117) je uveden v olomouckém nekrologiu. Brzy se jim narodil syn Jindřich, který se nejspíše stal také duchovním a je možné, že byl otcovým nástupcem v děkanském úřadu v pražské kapitule. Zda měl Kosmas další děti, o tom již nejsou zprávy. Roku 1099 byl Kosmas vysvěcen na kněze a stal se děkanem pražské kapituly.

Kronika česká nebo také Kronika Čechů, jak by měla být podle mnohých správně nazývána, je psána latinsky. Není úplně jasné, kdy začal Kosmas s psaním kroniky. „*Někteří historikové usuzují, že již okolo roku 1110 měl napsánu první knihu. Většinou se však kloní k názoru, že začal psát až na sklonku svého života a první knihu dopsal někdy v letech, která sám vymezuje, tj. 1119 – 1122.*“¹³

Kronika je psána středověkou latinou na poměrně vysoké úrovni a vykazuje dobré vzdělání autora. Ke zvláštnostem patří použité bohemismy. „*Ve snaze po čtivosti a pěkném slohu díla ji Kosmas vyzdobil řadou hexametru (přes dvě stě) a i několika pentametry. Vedle toho se v ní objevují některé rytmičné klauzule a slovní hříčky, které však nemohou být zřejmě z českého překladu.*“¹⁴

Kosmas, jako vzdělaný člověk, používá nejen domácích, ale i zahraničních

¹¹ *Kosmova kronika česká.* Praha, Svoboda, 1975, str. 227

¹² *Kosmova kronika česká.* Praha, Svoboda, 1975, str. 227

¹³ *Kosmova kronika česká.* Praha, Svoboda, 1975, str. 228

¹⁴ *Kosmova kronika česká.* Praha, Svoboda, 1975, str. 231

pramenů. Zejména zahraniční práce používá jako předlohu stylistickou. Nejdůležitější literární předlohou byla kronika od Reginona z Prümü, ze které Kosmas převzal i celé pasáže. „V předmluvě k první knize sv. Kroniky Čechů, sepsané okolo roku 1120, říká pražský děkan Kosmas, že „tato kniha obsahuje děje Čechů, pokud jsem se o nich mohl dozvědět po řadě až do doby Břetislava I., syna knížete Oldřicha“. Sám také hned naznačuje, odkud se o všech těch událostech dozvěděl: „Léta po narození Páně počal jsem počítati od doby Bořivoje, prvního křesťanského knížete, a to proto, že jsem si na počátku této knihy nechtěl nic vymýšleti, ani jsem nemohl najít kroniku, z níž bych se dozvědět to, co budeš dále čísti.“ Pro léta od doby Bořivojovy tedy měl Kosmas k dispozici nějakou „kroniku“ či anály (což je pro středověk totéž). Stačí ostatně do jeho kroniky jen zběžně nahlédnout, aby to bylo zřejmé. Krátké analistické záznamy se táhnou celou kronikou a odlišují se svou prostotou od ostatního, na vysoké literární úrovni zpracovaného textu.“¹⁵

„Jako každý autor musel i Kosmas být ovlivněn dobou a prostředím, v němž žil.“¹⁶ V kronice projevuje Kosmas patriotismus a nesympatie s Poláky a Němci, kteří zasahovali do vnitřních záležitostí Čech. „Současně se snaží přesvědčit o nutnosti zachování jednoty Čech, právě v době, kdy mezi sebou zápasila přemyslovská knížata o český trůn.“¹⁷

Ve středověku byla Kosmova kronika často opisována, převážně v kláštřích, a doplňována o nové údaje. Díky tomu vznikla první pokračování Kosmovy kroniky, jejímiž autory jsou Kanovník vyšehradský a Mnich sázavský. Zároveň byla i pramenem pro díla pozdějších kronikářů, například i pro nejstarší českou rýmovanou kroniku tak řečeného Dalimila (počátek 14. století).

Kosmova kronika vyšla také tiskem. Prvním vydavatelem byl roku 1602 Merquard Freher.

2.1 Oldřich a Božena v pojetí Kosmy

Pověst o Oldřichovi a Boženě se, jak již bylo zmíněno, objevuje jako první u Kosmy. Začíná zmínkou o Oldřichovi, který i přes řádné manželství, pro neplodnost choti, nemohl mít potomky.

¹⁵ Třeštík, Dušan: *Počátky Přemyslovců*. Praha, Lidové noviny, 1997, str. 102

¹⁶ *Kosmova kronika česká*. Praha, Svoboda, 1975, str. 231

¹⁷ *Kosmova kronika česká*. Praha, Svoboda, 1975, str. 231

Oldřich se jednoho dne vrací přes selskou ves z lovu a vidí Boženu u studánky, jak pere. Doslova „*vpil do hrudi nesmírný žár lásky*“¹⁸ a Boženu popisuje, jako „*vzhledem vynikající, pleti bělejší než sníh, jemnější než labuť, lesklejší než stará slonová kost, krásnější než safír.*“¹⁹ Kníže pro ni okamžitě dává poslat a pojímá ji za ženu. Kosmas zde vysvětluje, že předešlé manželství však kníže nerozvázal, jelikož tehdy si muž mohl vzít dvě i tři ženy a nebyl ani hřích, unést manželku jinému, nebo aby se žena vdala za ženatého muže. „*A co se nyní přičítá mravnosti, to tehdy bylo k veliké hanbě, jestliže muž žil, maje dosti na jedné ženě nebo žena na jednom muži; žili totiž jako hloupá hovada, mající manželství společná.*“²⁰ Díky zakončení pověsti je tedy jasné, že Kosmas odsuzuje mnohoženství a vytýká Oldřichovi takovéto nemravné chování, které se přičítá křesťanské víře. Jediné pozitivum tohoto poklesku kronikář vidí v narození Oldřichova slavného syna Břetislava.

2.2 Božena, jež byla Křesinova

Vraťme se ještě na okamžik k samotné Boženě. V Kosmově pověsti se totiž o dívce mluví jako o Boženě „*jež byla Křesinova*“. Zmiňovaný Křesina by mohl být Boženiným otcem, stejně tak manželem. Vzhledem ke konci pověsti, kde je zřetelně naráženo na mnohoženství a unášení cizích žen, můžeme předpokládat, že Božena byla již provdána stejně jako Oldřich ženat. Díky tomuto tvrzení vzniká mnoho hypotéz, ať už jsou více, či méně fantaskní. Jedna z nejrozšířenějších a mezi lidmi nejoblíbenějších je spekulace o tom, zda Oldřich neměl děti opravdu kvůli neplodnosti první manželky. Historické prameny vždy zmiňují jen jediného syna Oldřichova, a to Břetislava. Je tedy více než zvláštní, že by mu Božena dala jen jediné dítě. Nejvíce rozšířený je tedy názor, že Božena přišla k Oldřichovi již samodruhá od svého prvního manžela. Kolik je na této teorii pravdy, je samozřejmě spekulativní.²¹

¹⁸ *Kosmova kronika česká*. Praha, Svoboda, 1975, str. 60

¹⁹ *tamtéž*

²⁰ *tamtéž*

²¹ <http://www.nase-rodina.cz/article.php?clanek=750>

3 Dalimilova kronika

Kronika, tak řečeného Dalimila je jednou z nejdůležitějších památek starého českého písemnictví a datuje se na začátek 14. století. Prvních několik set let nebylo Dalimilovo jméno s kronikou vůbec spojováno. Teprve Václav Hájek z Libočan (kronikář 16. století) označil kroniku jeho jménem. „*Označuje ho jako předchůdce své Kroniky české a zmiňuje se o něm jako o Dalimilovi, či Dalimilovi Meziříčském, kanovníku kostela Boleslavského.*“²²

Již od národního obrození byla snaha určit autora této kroniky. Radko Šťastný ve své knize *Tajemství jména Dalimil* uvádí, že například dějepisec J. V. Šimák (1932) shromáždil nepřímé důkazy o tom, že autorem kroniky je kanovník Hynek z Dubé, řečený Žák. Hypotéza byla však brzy vyvrácena a spor se táhl ještě za 2. světové války. Radko Šťastný také uvádí, že: „*Jako další autor Dalimilovy kroniky je označován Petr I. z Rožmberka (asi 1282 – 1347). Ke své práci zvolil žánr tehdy velmi moderní a oblíbený, veršovanou kroniku. První impuls k napsání kroniky byl konec ledna 1310. Tehdy vznikla její společenská objednávka: Potřeba informovat nového krále o charakteru země a lidu, jemuž má vládnout i nutnost vyslovit jednoznačný a jednotný politický program české šlechtické obce a získat jím pro lucemburskou kandidaturu všechny, kdo dosud stáli na korutanské straně, kdo kolísal, nebo jim nebyl jasný plán uvedení nové dynastie na český trůn.*“²³

Dnes je již hypotéza o autorství Dalimila Meziříčského vyvrácena, avšak označení Dalimilova kronika (tzn. Kronika tak řečeného Dalimila) zůstalo ve všeobecné známosti a povědomí.

S jistotou můžeme dokázat, že autor kromě češtiny uměl latinsky a německy. Text napovídá, že znal středověké pověsti, Ezopovy bajky, české a německé kroniky i staré legendy.

„*František Palacký se domníval, že tak řečený Dalimil (jméno navrhuje ponechat jako všeobecně známé a přijímané, i když tak nazvala neznámého skladatele až pozdější doba) byl český rytíř, vážený ve své době.*“²⁴ K autorství kroniky se také vyjádřili např. Bohuslav Balbín, Gelasius Dobner nebo Josef Dobrovský.

²² Šťastný, Radko: *Tajemství jména Dalimil*. Praha, Melantrich, 1991, str. 7

²³ Šťastný, Radko: *Tajemství jména Dalimil*. Praha, Melantrich, 1991, str. 23

²⁴ *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha, Svoboda, 1977, str. 191

Po více než třistaletém bádání máme stále jen málo informací, kdo by autorem kroniky mohl být. Je ovšem téměř jisté, že to nebyl Dalimil Meziříčský, kanovník kostela boleslavského.

Nejstarší událost, které byl zcela určitě autor svědkem, se objevuje: „*Při líčení nepokojů za vlády Oty Braniborského (1279-1283) vypráví o tom, jak šlechtici přicházeli ve městech o život, a dodává: „mé oko to často vídalo“ (kap. 93).*“²⁵

Z celé kroniky lze vyčíst, že autor byl Čech, který kladl do popředí zájmy svého národa a odsuzoval vše cizí. Z díla je také zřejmé, že bylo napsáno najednou jako celek. Poukazuje na to jednotné zaměření díla. Z toho lze usoudit, že dílo bylo napsáno spíše nedaleko roku jeho dokončení.²⁶ Je také jisté, že Dalimil používá jako pramen Kosmovu kroniku. Svědčí o tom některé chyby, které z ní převzal: „*Např. chybná chronologie, chybná jména (Měšek místo Boleslav Chrabrý apod.) také téměř doslova přeložené věty (např. v kap. 16 o Žatecku nebo o pohanských knížatech) i přímé narážky na Kosmův text (např. v kap. 49, kde vynechává historku o Velfovi a Matyldě Toskánské).*“²⁷

Pokud se jedná o důvěryhodnost historických údajů, v Dalimilově kronice se na ně určitě nedá spoléhat a jeho výklad musíme přijímat kriticky. „*Po roce 1125 zjevně tápe, nemá zřejmě spolehlivou oporu v žádném prameni, události, o nichž vykládá, jsou zmatené, protkané výmysly a úvahami autorovými. Tak řečený Dalimil již ztratil jakoukoliv orientace nejen v pořadí pražských biskupů, ale i českých panovníků.*“²⁸ Neocenitelný význam kroniky můžeme tedy shledávat v autorových úvahách, projevech, které pronášejí jeho panovníci, v poučení a vlastních názorech. „*Tak řečený Dalimil jistě nehovořil jen sám za sebe, ale byl mluvčím určité skupiny lidí, konkrétně nejvyšších kruhů české feudální společnosti, která sdílela podobné názory.*“²⁹

„*Kronika tak řečeného Dalimila je psána bezrozměrným veršem o 5-17 slabikách. Přebírají verše osmislabičné. Délka verše se v podstatě řídila polohou slova, které se ve verši rýmovalo. Autor důsledně členil kroniku na dvojverší a užíval především rýmů gramatických. V dvouslabičných rýmech se téměř výlučně rýmují slova téže gramatické kategorie. Slova nestejně gramatické kategorie jsou spojena rýmy jednoslabičnými.*“³⁰

²⁵ *Kronika tak řečeného Dalimila.* Praha, Svoboda, 1977, str. 190

²⁶ *Kronika tak řečeného Dalimila.* Praha, Svoboda, 1977, str. 193

²⁷ *Kronika tak řečeného Dalimila.* Praha, Svoboda, 1977, str. 194

²⁸ *Kronika tak řečeného Dalimila.* Praha, Svoboda, 1977, str. 195

²⁹ *Kronika tak řečeného Dalimila.* Praha, Svoboda, 1977, str. 196

³⁰ *Kronika tak řečeného Dalimila.* Praha, Svoboda, 1977, str. 193-194

3.1 Význam slova šlechta a šlechtic v českých dějinách

Abychom lépe porozuměli Dalimilovým slovům a Oldřichově situaci v jednání se šlechtou, měli bychom si tento pojem více přiblížit. Budeme se držet výkladu Josefa Macka z knihy *Česká středověká šlechta*.³¹ Poprvé se setkáváme se slovem šlechta v první polovině 14. století. Bez výjimky ho můžeme spojit s nějakým rodem a mimořádnými zděděnými vlastnostmi. Ve většině případů jsou v popředí biologické atributy, které zaručují dědičnost mimořádných vlastností, moci i majetku.

„V Alexandreidě praví Aristoteles:

„Když zbožie neb smysla nenie,

v šlechtě bude porušenie.“

Slovem šlechta se vyznačuje souhrn mimořádných vlastností a schopností, jež přecházejí z otce na syna a jež lze sledovat zpět neméně do třetího kolena, k dědovi:

„Každý vás svú šlechtu vzvěda,“ praví Darius ke svým ozbrojencům,

„Vzpomeň se na svého děda,

*z kakéhoš pošel poroda.“*³²

Zatímco předchozí pojetí vyjadřuje jistou abstrakci a vyzdvihuje odlišnost mocných od neurozených, v druhém pojetí *„máme co činit s kolektivním názvem této nadřazené skupiny.“*³³ S tímto pojetím se setkáváme právě u Dalimila v projevu knížete Oldřicha: *„Ostaralé stříbro a zbožie šlechtu činí a často šlechtu chudoba chlapstvem viní.“*³⁴ Zde nemůžeme považovat slovo šlechta za shrnutí zděděných vlastností, ale jde přímo o nositele těchto vlastností. Jde tu o souhrnné a kolektivní pojmenování lidí, kteří obyčejné lidi převyšují rodovou urozeností, zděděnými vlastnostmi a schopnostmi, mocí a majetkem. *„Zatímco kolem roku 1300 u slova pán vystupuje do popředí v sémantické struktuře jádro moci a u slova zeman, zeměnin se v téže době do popředí staví vlastnický vztah k pozemkům a k určitému území, u slova šlechta se výrazně prosazuje v sémantické struktuře prvek biologické kontinuity, dědičnost, rodově a rodinné urozenosti.“*³⁵

³¹ Macek, Josef: *Česká středověká šlechta*. Praha, Argo, 1997, str. 9 – 25

³² Macek, Josef: *Česká středověká šlechta*. Praha, Argo, 1997, str. 10

³³ Macek, Josef: *Česká středověká šlechta*. Praha, Argo, 1997, str. 11

³⁴ *tamtéž*

³⁵ *tamtéž*

Slovo šlechtic se stejně jako šlechta objevuje v našich jazykových památkách ve 14. století. Šlechtic je označením pro muže nadřazeného svému okolí urozeností, mocí, majetkem a mimořádnými morálními vlastnostmi. S tímto významem se objevuje šlechtic i u Dalimila a v Alexandreidě a je částečným synonymem ke slovu pán a zeman. Šlechtic je člen a doprovod královské družiny, přímo závislý na panovníkovi.³⁶ „V Dalimilovi se objevuje i úvaha o vzniku šlechty. „Z chlapův šlechtici bývají a šlechtici syny chlapy jmievají“ Tato sentence neukazuje jen neustálou sociální mobilitu a společenskou nezakotvenost šlechty, nýbrž zároveň vypovídá o tom, že nestačí urozenost a majetek, nýbrž že je nutno, aby šlechtic vykazoval i určité morální vlastnosti.“³⁷

Na prvním místě tu vždy stojí přímá biologická kontinuita, čili rodová urozenost a movitý majetek. Zmínky o stříbře jsou zde chápány jako movitý majetek (peníze, šperky), které některé rody hromadily, a tím si zajišťovaly společenský vzestup.

Je zřejmé: „že šlechtic u Dalimila už je včleněn jako udatný a věrný bojovník do celkového obrazu rytířské kultury – byť se proti ní autor, chvalořečník české starobylosti, v mnoha směrech stavěl nepřátelsky.“³⁸

3.2 Oldřich a Božena v Dalimilově pojetí

Zpracování i pojetí pověsti u Dalimila se od Kosmy značně odlišuje. Zatímco Kosmas vypráví krátký příběh Břetislavových rodičů s důrazem na nemorálnost mnohoženství, Dalimil dodává celé pověsti odlišný a v první řadě více politický ráz. Z celé pověsti je očividné, že prvotní myšlenka je převzata z Kosmovy předlohy, ale díky jiné době a odlišnému kulturně historickému kontextu je vyprávěna v naprosto odlišném pojetí.

Než však pojednáme o Oldřichovi a Boženě, věnujme několik řádek pověsti, která jí předcházela. „Šlechta vrcholného středověku si vytvořila určité stavovské hodnoty, které zřejmě nikdy nebyly kodifikovány do pevného „systému rytířských ctností“, ale jehož základní rysy tvořila urozenost v několika generacích, manská

³⁶ Macek, Josef: *Česká středověká šlechta*. Praha, Argo, 1997, str. 14

³⁷ Macek, Josef: *Česká středověká šlechta*. Praha, Argo, 1997, str. 15

³⁸ Macek, Josef: *Česká středověká šlechta*. Praha, Argo, 1997, str. 16

věrnost vazala, osobní statečnost, ušlechtilost, moudrost.“³⁹ Šlechta 14. století měla tedy své požadavky na několikagenerační urozenost a ušlechtilost. Proto bylo pro Dalimila nepřijatelné, aby sepsal příběh podle Kosmy a vyprávěl o ženatém muži, který má dítě s plebejskou a ke všemu vdanou ženou. Díky tomu sepisuje před samotnou pověstí o Oldřichovi a Boženě jiný příběh. Pověst začíná tím, jak Oldřich našel v lesích opuštěný hrad, ve kterém je spousta vína a zboží. Dává ho Přímovi, po kterém je hrad nazván Přimdou. Dále Dalimil uvádí, že následující příběh o vystavění Přimdy nachází v jakési německé kronice. Pověst vypráví o mladém hraběti z Adnburka, který prý žil na císařově dvoře a zamiloval se do jeho dcery, které také nebyl lhostejný. Hrabě z Adnburka však věděl, že postavením se jeho císařské dceři nevyrovná a není tedy žádná šance, aby se mohli vzít. Hrabě tedy prodal císaři svá léna a rozhodl se vybudovat v odlehlých lesích hrad. Do něj nechal navozit zásoby jídla a poručil zabít všechny dělníky a čeleď upálil zahnanou do „chlíva“. Díky tomuto zločinu byl hrad navždy utajen. Hrabě unesl císařovu dceru a pět let žili ukryti na hradě v lesích. Příběh pokračuje tím, že císař vyjel do Řezna a zabloudil v lesích, kde našel schovaný hrad. Nepoznán dostal najíst i napít a po návratu obeznámil celý dvůr s tím, že našel dceru i hraběte a k hradu se vydal i se svými knížaty. Císař se pustil do dobývání hradu a těsně před tím, než se mu to povedlo, jeho dcera vše zastavila prohlášením, že bez svého muže nebude žít a zabije se. Díky této řeči jí knížata i císař odpustili. S manželem nejprve zakopali všechny své klenoty a vydali se císaři na milost. Dlouhé roky byl hrad opuštěn, než ho našel Oldřich.

*„Svým půvabným exemplum Dalimil říká, že i v rodině německého císaře dochází k poněkud choulostivým, ale láskou omluvitelným svazkům. Proč by k nim tedy nemohlo dojít v Čechách?“*⁴⁰

Dále Dalimil pokračuje krátkou zmínkou o tom, jak se Oldřich konečně pomstil Kochanovi za svého bratra Jaromíra, a pokračuje pověstí o Oldřichovi a Boženě, pro kterou si již „připravil půdu“ příběhem o Přimdě.

³⁹ Edel, Tomáš: *Příběh Johanitského komtura řečeného Dalimil*. Praha, ISV, 2000, str. 64

⁴⁰ Edel, Tomáš: *Příběh Johanitského komtura řečeného Dalimil*. Praha, ISV, 2000, str. 65

3.3 Oldřich a Božena

Pověst je zasazena do okolí středočeských Postoloprts, se kterým byl jistě Dalimil seznámen. Lze usuzovat, že následoval Kosmův odkaz v podobě „Boženy, jež byla Křesinova“, proto se příběh odehrává v okolí benediktinských Postoloprts, v jejichž blízkosti leží vesnice Křesín.

Kníže Oldřich tedy loví v lesích a uvidí u řeky mladou selku, která pere prádlo. Dále je již zřetelná rozdílnost vyprávění obou kronikářů. V první řadě zde nenacházíme jedinou zmínku o tom, že by Oldřich byl již ženat, nebo nemohl mít děti. V tomto směru nemůžeme tedy, jako u Kosmy, obvinít Oldřicha z nemorálního chování. Stejně tak bezúhonná je zde Božena, která již není označena jako Křesinova a nic o jejím rodinném zázemí nevíme.

Kosmas klade velký důraz na opěvování Boženiny krásy a půvabu. Konzervativní a nábožensky založený Dalimil tuto část vynechává. Boženu popíše následovně: „*Byla krásná, milá, Oldřichu se zalíbila, že tvář měla čistou, něžnou.*“⁴¹ Ve starších verzích, bez novočeského překladu zní popis Boženy ještě trochu jasněji. „*Ta sedlka krásna velmi bieše a k tomu ovšem stydlivé nrawy jmieše.*“⁴² Z toho lze usoudit, že byla vyzdvihována jen dívčina cudnost a díky postoloprtskému benediktýnskému prostředí i určitá bezúhonnost.

Oldřich pojímá dívku za svou ženu, s čímž nesouhlasí páni z knížecí družiny. Oldřich argumentuje tím, že šlechtic by neměl být posuzován jen podle bohatství: „*stříbro poctu rodu vrací, chudý šlechtic jméno ztrácí*“⁴³, ale měl by mít vysoké mravní zásady a zdůrazňuje, že „*pán i kmán jsou jedna krev*“⁴⁴, proto by mu svazek s Boženou neměli vyčítat. V pokračující řeči Oldřich odkazuje i na prvního Přemyslovce, na praděda Přemysla. Ten, jak je známo, byl také neurozeného původu a na knížete byl povýšen kněžnou Libuší. Oldřich je vlastně považován za pána a vůdce, ale jeho rod započal muž, který urozený vůbec nebyl. Radko Šťastný ve své knize například uvádí názor, že: „*Verše připomínající společného předka panovnického rodu i sedláků, z nichž vzešla také šlechta, Přemysla Oráče, měly být dostatečným důvodem pro Dalimilovy současníky, aby se podíleli s panovníkem na vládě, aby panovník byl pokládán pouze za prvního rovnými. Třídně polický charakter těchto Dalimilových*

⁴¹ *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha, Svoboda, 1977, str. 73 - 74

⁴² *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*. Praha, Academia, 1988, str. 493

⁴³ *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha, Svoboda, 1977, str. 73

⁴⁴ *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha, Svoboda, 1977, str. 73 - 74

názorů je nepochybný.“⁴⁵

Další námitky proti jejich postoji jsou takové, že každý byl přeci počat v ženě a není správné, že za šlechtice je považován jen ten, kdo má víc stříbra. „*Všichni stejně počati jsme byli v ženě, ač pokládán za šlechtice je ten, kdo má stříbra více.*“⁴⁶

Další Oldřichova slova můžeme již zařadit jako silně vlastenecká.

*„Raději se chci s šlechtnú sedlkú českú smieti
než králevú německú za ženu jmiati.*

*Vřet' každému srdce po jazyku svému,
a pro to Němkyně méně bude přieti lidu mému.*

(25) Němkyni německú čeled bude jmiati

a německy bude učiti mé děti.

Pro to bude jazyka rozdělenie

a ihned zemi jisté zkaženie.

Páni, neviete dobra svého,

(30) lajice mi z manželstva mého.

Kde byste řečníky brali,

když byste před kniení stáli?"

Když z Božěny syna jměl,

tomu byl Břecislav vzděl.“⁴⁷

Z Oldřichova proslovu je jasně cítit vlastenectví. Dává přednost neurozené, ale české selce, před Němkou, i kdyby to byla císařovna. „*Původní význam slova sedlák je těsně svázán s významem usedlý, tj. ten, kdo sedí, bydlí, obyvatel.*“⁴⁸ Oldřich tudíž zdůrazňuje češtví jako takové. Chce dívku, která je usedlá v Čechách. Dalimil tím naráží na sňatky šlechticů, kteří vyhledávali zahraniční nevěsty, zejména německé princezny a šlechtičny. Díky tomu byla samozřejmě ohrožena česká země rozdělením jazyka nebo politickými rozvraty. U hraničních měst byla germanizace nejznatelnější.

Oldřich dále šlechtu varuje před německým vlivem na českou zemi. Pokud by pojal za choť urozenou Němku, jako cizinka by nepřilnula ke zdejšímu národu a prosazovala by svou vlastní vlast, se kterou je spoutána krví. Český lid by trpěl

⁴⁵ Šťastný, Radko: *Tajemství jména Dalimil*. Praha, Melantrich, 1991, str. 60

⁴⁶ *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha, Svoboda, 1977, str. 74

⁴⁷ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*. Praha, Academia, 1988, str. 493

⁴⁸ Šťastný, Radko: *Tajemství jména Dalimil*. Praha, Melantrich, 1991, str. 59

přistěhováním německých obyvatel a mistrů, kteří by je připravili o práci, čímž by Německu jen pomáhali. Varuje před poněmčováním obyvatel, tady konkrétně vlastních dětí, díky čemuž by dozajista začala česká zem a národnost upadat. „*Vidím, jak zem vadne, chřadne, jak Čech právo nemá žádné.*“⁴⁹ Oldřich se šlechtě svým způsobem vysmívá a upozorňuje tím, že jsou sami proti sobě. V závěru je Božena vyzdvížena jako zastánkyně práva a češství a matka Břetislava.

Již v samotném nahlížení na Dalimilovu kroniku musíme brát v potaz malé procento historické hodnověrnosti a naopak počítat s názory samotného kronikáře. Většina pověstí nemá totiž charakter prostého vylíčení českých dějin, ale zdají se být spíše záminkou k tomu, aby autor mohl svobodně interpretovat své názory. Právě Oldřich a Božena je jeden z mnoha příběhů, do kterého Dalimil vkládá svou nenávist k Němcům. Celá kronika je, dalo by se říci, propletena podporou českého nacionalismu a vlastenectví, odporu vůči poněmčování a usedání německých panovníků na český trůn. Nemusíme dlouho pátrat po důvodech Dalimilova počínání. Autorova doba je doba nebývalého německého rozmachu, jak už politického tak hospodářského. Na českém trůně se střídají němečtí panovníci, kteří nedbají na blaho lidu, česká vlast je pod vlivem germanizace a následně na trůn usedá Jan Lucemburský.

Dalimilovu kroniku sice nemůžeme brát v potaz jako plnohodnotné ztvárnění českých dějin a věřit jeho slovům jako neochvějně pravdě, ale přesto je nám jeho dílo velice užitečné. Nemůžeme předpokládat, že Dalimil mluvil jen sám za sebe. Je jisté, že se stal zástupcem určité skupiny lidí, která jeho názory a nacionalismus sdílela, a Dalimil se stal mluvčím a obhájcem zájmů českého národa. Kronika tak řečeného Dalimila je proto významnou ukázkou dobového smýšlení a názorů.

3.4 Václav III. a Jan Lucemburský

Dostáváme se však k dalším dobovým důvodům, díky kterým mohla být pověst sepsána tak, jak ji Dalimil podal. Jak jsme si řekli výše, kronikáře ovlivnila dobová situace a usedání cizích panovníků na český trůn. Radko Šťastný ve své knize mluví o dvou historických událostech, ke kterým příběh Oldřicha a Boženy mohl směřovat a být

⁴⁹ *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha, Svoboda, 1977, str. 74

jimi inspirován. Jedná se o sňatek Václava III. s Violou Těšínskou a Elišky Přemyslovny s Janem Lucemburským.⁵⁰

Sňatek Václava III. a Violy, dcery těšínského knížete Měška, se uskutečnil 5. října 1305. Tento čin vyvolával podiv již v tehdejší době už z toho důvodu, že Václav III. první sňatek s uherskou princeznou Alžbětou zrušil a místo ní si vzal dceru chudého knížete. Někteří vidí za sňatkem důvody čistě politické, jiní věří romantickým pohnutkám, které svazek doprovázely. Již Petr Žitavský ve své Zbraslavské kronice polemizuje o důvodech, proč by si proslulý a velmi mocný král bral za manželku dceru chudého knížete. Obviňuje šlechtice, kteří se tímto svazkem chtěli postarat o to, aby Václav III. nebyl nějakým vhodnějším svazkem ještě mocnější. František Palacký naopak dává přednost romantickým záměrům a o Viole mluví jako o „jedné z největších krás svého věku.“ Ať už za sňatkem stály politické důvody, nebo romantické pohnutky je příběh snadno porovnatelný s příběhem Oldřicha a Boženy.

Svazek Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny je další historickou událostí, která Dalimila pravděpodobně ovlivnila. Jan byl jediným synem lucemburského krále Jidřicha. Jako jediný dědic byl plně podporován. Jindřich Lucemburský se stává římským císařem a Jan v pouhých čtrnácti letech získává titul „hrabě lucemburský, hrabě v Laroche a markrabě v Arlonu“.

Český národ se oproti tomu musí vyrovnat s úmrtím posledního Přemyslovce Václav III. Vlády se na krátkou dobu ujímá Rudolf Habsburský a po jeho smrti nastupuje manžel nejstarší přemyslovny Anny, Jindřich Korutanský. Za jeho vlády zažívá česká země drancování, odcizování církevního majetku šlechtou, a tudíž dochází k celkové nespokojenosti s jeho vládou. Díky tomu vzniká v duchovních kruzích myšlenka najít nového krále. Stěžejní postavou tohoto plánu se stává poslední svobodná představitelka starobylého rodu, Eliška Přemyslovna. K římskému císaři je tedy vypravěno reprezentativní poselstvo s prosbou o převzetí kontroly nad Českou zemí právě díky svazku Jana Lucemburského a s dědičkou starého rodu a tradic Eliškou Přemyslovnou. Jindřich nejprve odmítá. Jan byl jeho jediným mužským potomkem a není pochyb, že s ním měl vlastní plány. Nabízí místo toho jako kandidáta svého bratra, což samozřejmě česká strana odmítá s argumentem, že syn je jeho krvi bližší než bratr. „*Jeho čtenáři nemohli smyslu jeho vyprávění neporozumět. Nejprve Libuše rozhoduje po dohodě s předáky o svém manželu Přemyslu Oráčovi, potom Oldřich o Boženě selce – v obou*

⁵⁰ Šťastný, Radko: *Tajemství jména Dalimil*. Praha, Melantrich, 1991, str. 60 - 61

*případech týž cíl: český panovnický stolec je českou záležitostí. Toto stanovisko v diskuzích, často velmi bojovných v Dalimilově době, mělo zaznít s historickým důrazem a později Inaugurační dekret krále Jana je odráží také.*⁵¹ V inauguračním dekretu král slibuje zachovat všechna práva a svobodu církevním představitelům i samotné šlechtě. Podobné listiny jsou typické pro všechny krále, nastupující na trůn. Janův dekret však obsahoval další body, které vypovídají o tom, jak velkou měla česká šlechta převahu.

Nástupem Jana Lucemburského na český trůn končí Dalimilova kronika. (Dodatky z jeho vlády byly sepsány až mnohem později.) Dalimil v něm skládá víru ve schopnosti nového krále. Doufá, že bude spolupracovat s českými pány, pod jeho vedením znovu česká vlast získá ztracenou slávu a bude jednat s českými zemany. Těm radí, aby přijali nového krále, a český lid nabádá k hrdosti, soběstačnosti a moudrosti. *„Na úkor své vlasti nemnož cizí statky. Nežli rozhodneš se, vzpomeň na Libuši, její slova měla vždy svůj smysl hlubší.*⁵²

⁵¹ Šťastný, Radko: *Tajemství jména Dalimil*. Praha, Melantrich, 1991, str. 61

⁵² *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha, Svoboda, 1977, str. 176

4 Vliv jiných pověstí

Je mnoho studií, které jasně dokládají, že většina starých českých pověstí je inspirována příběhy, ať už jiných národů, nebo příběhy z bible. Pokusme si ukázat takové, které mohly mít na pověst o Oldřichovi a Boženě vliv.

Jako první si uvedeme příběh z bible. Konkrétně se jedná o druhou knihu Samuelovu. Najdeme zde příběh o Davidovi a jeho velkém morálním poklesku.

1 I stalo se po roce, když králové vyjíždívají na vojnu, že poslal David Joába a služebníky své s ním, též i všecken Izrael, aby hubili Ammonitské; i oblehli Rabba. David pak zůstal v Jeruzalémě.

2 Tedy stalo se k večerou, když vstal David s ložce svého, procházeje se po paláci domu královského, že uzřel s paláce ženu, ana se myje; kterážto žena byla vzezření velmi krásného.

3 A poslav David, vyptal se o té ženě a řekl: Není-liž to Betsabé dcera Eliamova, manželka Uriáše Hetejského?

4 Opět poslal David posly a vzal ji.⁵³

Podobnost je patrná na první pohled. Myjící se dívka Betšeba a v našem případě zpola oděná Božena peroucí prádlo. Kosmova inspirace tímto biblickým příběhem je více než možná. Dále je příběh Davida a Betšeby komplikovaný, nakonec ovšem vyvrcholí vraždou Betšebyna manžela a Davidovým pokáním. První dítě tohoto svazku se sice narodí mrtvé, ale jako druhé se rodí slavný král Šalamoun.

Zde narážíme na další velkou podobnost s Kosmovou pověstí. Ze svazku, který odporoval ať už dobovým tendencím, názorům, nebo mravům, se rodí slavný syn, který je důležitou součástí historie.

Další možnou inspiraci mohl Kosmas nalézt ve vyprávění o Robertu (Rollu) Normanském, který „uviděl u potoka prát dceru kožešníka“⁵⁴ Velice zajímavou hypotézu přináší v této souvislosti historik Václav Flajšhans. Ten poukazuje na skutečnost, že „Křesina“ zní velice podobně jako „cresinarius“, což znamená latinsky kožešník. Dívka se podle dobových pramenů jmenovala Herlevy (Arlette) z Falaise a

⁵³ Bible svatá: aneb všecka svatá písma starého i nového zákona. Podle posledního vydání kralického z roku 1613: Biblické dílo, s. 303.

⁵⁴ Karbusický, Vladimír: *Nejstarší pověsti české*. Praha, Mladá fronta, 1967, str. 334

s Robertem Normanským zplodila nemanželského potomka, kterým nebyl nikdo jiný, než slavný Vilém Dobyvatel. Díky jeho neurozené matce je také Vilém znám jako *Vilém, zvaný bastard*. (Wilhelmus cognomine bastardus).

Máme tři slavné levobočky v podobě Šalamouna, Viléma Dobyvatele a Břetislava, kterého sám Kosmas nazývá „českým Achilleem“. Můžeme jen spekulovat nad tím, který příběh ovlivnil kronikáře v psaní pověsti o Oldřichovi a Boženě více.

5 Václav Hájek z Libočan

⁵⁵Václav Hájek z Libočan se řadí mezi početný zástup Kosmových následovníků, kteří si tuto prvotní, latinsky psanou kroniku z 12. století, vzali za svůj vzor. Hájkova kronika dokonce na dlouhý čas zastínila a předčila Kosmovo dílo.

Kronikářství již od počátku chtělo plnit funkci historiografie, ale z větší či menší části bylo také beletrií. „*Vedle fakt přesných a na historických pramenech založených obsahují kroniky fakta nepřesná a tendenčně upravená.*“⁵⁶ Tato tendence se ve velké míře projevuje také v Kronice české Václava Hájka z Libočan (1541).

„*Zájem o minulost výrazně poznamenal duchovní profil lidí na přelomu mezi středověkem a renesančními počátky novověku.*“⁵⁷ V tehdejší době lidé v kronikách spatřovali objasnění smyslu lidského bytí, křesťanskou cestu od počátku ke skonání věků, poučení pro současný život, argumenty doprovázející společenskou situaci či určitý zdroj zábavy. „*V tehdejší době předkritického myšlení měl ovšem v představě o minulosti své místo stejně ověřitelný historický fakt jako tradovaná pověst, údaj převzatý z díla uznávané autority jako dohad vytvořený podle autoritativního modelu nebo smyšlenka, doplňující žádoucí obraz nějakého faktu nebo události.*“⁵⁸

Zájem o všechny aspekty minulosti doprovázejí, stejně jako pozdní středověk, většinu slovesných děl 16. století.

Největší zájem byl samozřejmě o historii vlastního národa. V první polovině 16. století tak vychází téměř současně dvě obsáhlá díla. Kronika Martina Kuthena ze Šprinsberku vychází roku 1539 a nese název *Kronika o založení země české a o prvních obyvatelích jejích*. Kronika česká Václava Hájka z Libočan vychází roku 1541. „*Hájkova kniha chtěla být kromě stylu a rozsahu protiváhou Kuthenova spisu také ideově a sociálně. Obhajovala totiž katolicismus a politické národky katolické menšiny a hlavně – v době zesíleného zápasu šlechty s městy – stranila feudálům, kdežto Kuthen stál na straně městského stavu.*“⁵⁹ Kuthenova práce na rozdíl od Hájkovy kroniky nevyvolala žádný větší ohlas. Hájkova kronika oproti tomu vzbudila vysokou pozornost jak u současníků, tak u budoucích pokolení.

⁵⁵ Kolár, Jaroslav: *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*. Praha. Odeon. 1981, str. 7 - 24

⁵⁶ Kopecký, Milan: *Český humanismu*. Praha. Melantich, 1988, str. 103

⁵⁷ Kolár, Jaroslav: *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*. Praha. Odeon. 1981, str. 7

⁵⁸ *tamtéž*

⁵⁹ Kopecký, Milan: *Český humanismu*. Praha. Melantich, 1988, str. 107

Sama kronika v mnoha směrech předčila svého pisatele. Historické prameny se o Václavu Hájkovi z Libočan nezmiňují zrovna příznivě. Podle kusých informací si můžeme tohoto muže představit jako ctižádostivého kněze, kterých pochází snad z drobné žatecké šlechty, kde se narodil někdy na konci 15. století. Neměl příliš dobré vzdělání a původně byl utrakvista, který později přešel ke katolicismu. „*Celá jeho životní dráha a duchovní kariéra byla provázena a do značné míry i určována neustálými spory a soudními procesy se světskou i duchovní vrchností.*“⁶⁰ Hájek je v těchto sporech většinou označován jako člověk, který se pomocí duchovní kariéry snaží dosáhnout bohatství.

Nepříliš úspěšně zastával např. post faráře v Rožmitále (nejspíše od roku 1524), následně karlštejského děkana (asi 1527 – 33), faráře v Tetíně, krátce správce vyšehradské kapituly a nejspíše v letech 1544-49 probošta pražské kapituly ve Staré Boleslavi. Velmi oblíben byl ve funkci českého kazatele na Malé Straně v tomášském klášteře, kterou zastával asi od roku 1524. Po dlouhé nemoci dožil ve staroměstském klášteře dominikánek u sv. Anny 18. března 1553.

Kroniku českou začal Václav Hájek z Libočan psát za svého působení karlštejského děkana, díky přístupu k mnoha, na hradě uloženým, dokumentům, ze kterých mohl čerpat. „*Styk s katolickým panstvem i s držiteli královských úřadů dopomohlo Hájkovi k množství pramenného materiálu (např. tři písaři pracovali pro Hájka na výpiscích z zemských desek, jednotliví šlechtici mu umožňovali čerpat z rodových písemností a dopomáhali mu k jinému materiálu ze svých panství) nepochybně proto, že si držitelé moci od jeho kroniky slibovali oslavení svých rodů a ideologickou podporu své politické pozice zejména v zápase s městy.*“⁶¹

Rukopis nakonec vznikl šest let. Byl hotov v roce 1539 a prošel cenzurou tří katolických šlechticů, kteří tím ovlivnili výslednou podobu díla. Velké komplikace pak nastaly se samotným tiskem kroniky, díky čemuž mohla být kniha dotištěna až v říjnu 1541. Kronika se kvůli sporům s tiskařem Václavem Halašem dostala k veřejnosti až roku 1543.

Hájkovo dílo bylo přijímáno rozporuplně. Teprve díky zájmu humanisty Jana Dubravia, který dílo použil jako hlavní pramen pro svůj spis *Historia regni Boemiae* (1552), mohlo Hájkovo dílo vstoupit do prostředí evropského humanismu.

⁶⁰ Kolár, Jaroslav: *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*. Praha. Odeon. 1981, str. 8

⁶¹ Kolár, Jaroslav: *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*. Praha. Odeon. 1981, str. 9

Dalším Hájkovým obhajovatelem byl Daniel Adam z Veleslavína, který napsal o Kronice české do své předmluvy k vydání knihy *Kroniky dvě o založení země české*. „*Veleslavínovo hodnocení Hákovy kroniky postihlo zřejmě velmi citlivě dobové stanovisko k dílu v odstupu necelého půlstoletí od jeho vzniku. Jako nesporné klady kroniky uvádí obšírnost, pevnou chronologii a množství užitých pramenů, za osobitý rys autorova přístupu k úkolu pokládá sklon k uvádění zábavných smyšlenek, konstatuje dobový zájem o dílo, zvyšující se s časovým odstupem od vydání a otupující ostří původního ideologického záměru.*“⁶²

O oblibě Hájkovy kroniky na konci 16. století svědčí i překlad do němčiny (1596), nebo nápodoba Hájkových postupů.

Samotná kronika je inspirována mnoha prameny a prakticky všemi staršími kronikami: Kosmou, Kosmovými pokračovateli, kronikou tak řečeného Dalimila, Zbraslavskou kronikou či kronikáři doby Karlovy. Užívá ještě mnoho dalších pramenů, legend, kronik ze sousedních zemí, četné domácí listiny a spisy nebo záznamy tradic a pověstí. Tyto četné záznamy a prameny si do své kroniky však upravoval podle svého a budoval z nich vlastní výpověď o dějinách českého národa. „*Hájek je v zásadě epik, jeho sdělení se proto stávají tu stručnějším, jen naznačeným, jinde rozvinutým a rozpracovaným vyprávěním o tom, co se dělo. Skutečnosti, o nichž Hájek píše, se tak dějí před čtenářovými očima, a v tom je podstata jeho epičnosti.*“⁶³ Z kronik přejímá spíše dějovou stránku vyprávění. Z Dalimila cituje či parafrázuje celé verše a zaměřuje se čistě na epičnost vyprávění, čímž naprosto vypouští původní politickou podstatu Dalimilova vyprávění.

Díky svému epickému smýšlení, nedělá Hájkovi potíže domyslet a vlastní fantazií dotvořit příběhy, ke kterým neexistují žádné podrobnosti.

„*Hájkovo výpravné kronikářství má blízko k tomu, co podle Karla Čapka charakterizuje pohádku; Čapek říká, že „pohádka se rodí z potřeby vypravovat a z rozkoše naslouchat.“ Proto mohli na Hájka navázat – často velmi úzce – velcí vypravěči novodobé české prózy Alois Jirásek (zejména ve *Starých pověstech českých*) a Ivan Olbracht (*Ze starých letopisů*).*“⁶⁴ Právě Hájkovo vypravěčské umění, chronologické řazení děje, zavádění přímé řeči a práce s historickým prezentem jsou důvody tak vysoké obliby u všech vrstev čtenářů.

⁶² Kolár, Jaroslav: *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*. Praha. Odeon. 1981, str. 11

⁶³ Kolár, Jaroslav: *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*. Praha. Odeon. 1981, str. 13

⁶⁴ Kolár, Jaroslav: *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*. Praha. Odeon. 1981, str. 15

Kronika byla při svém prvním vydání obohacena o obrazovou složku, která zřejmě nepochází jen od jediného autora. „*Důmyslně uspořádaná a obsahově bohatá výtvarná složka harmonuje s epickou povahou Hájkovy kroniky a pomáhá z ní učinit památku, která je mezi tištěnými českými knihami 16. století, zejména kronikami, přes všechnu souvislost se starší kronikářskou tradicí ojedinělá.*“⁶⁵

Ještě dlouho po napsání byly Hájkovy údaje v kronice brány jako historická fakta. Teprve až kritické zkoumání dat a událostí Galasiem Dobnerem ukázalo nepřesnosti a výmysly Hájkova díla. Dobner se díky svému kritickému přístupu setkal s odpůrci ze strany Hájkových zastánců. „*Kritizoval Hájkovu kroniku tak, jak v jeho době společensky fungovala. Z toho hlediska vytvořil jeho kritický komentář novou epochu ve vztahu vědy k Hákově kronice jako k historickému prameni.*“⁶⁶

Od té doby bylo na Hájkovu kroniku již nahlíženo jinak a pro historickou vědu přestala být Kronika česká zdrojem přesných historických záznamů.

Hájkovým dílem se zabývali kupříkladu ještě známé osobnosti, jako je Josef Dobrovský, František Palacký a v 19. století se Hájkem literátem zabývali i mladí romantisté. Kronika se stala i jakýmsi inspiračním dílem pro vytvoření rukopisů Královédvorského a Zelenohorského. „*Pro K. H. Máchu byla Hájkova kronika – jak svědčí K. Sabina – „nejpěknější román český, nebo chcete-li, nejladnější sbírka povídek*“.⁶⁷

Na oblibu Hájkovy kroniky však ani vědecký přístup neměl dopad. Z Kroniky české vzešlo mnoho historických povídek, dramát, básní a výtvarných děl. I pro pokročilou kulturu 19. století zůstala kronika podnětem historického vědomí. „*Uvědomme si: kdyby nebylo Hájkovy kroniky, neexistovaly by v známé podobě rukopisy Královédvorský a Zelenohorský, Smetanův Dalibor, Machkův grafický cyklus obrazů z českých dějin, Jiráskovi staré pověsti české.*“⁶⁸

5.1 Pojetí pověsti u Václava Hájka z Libočan

Jak už jsme si řekli výše, Hájkova kronika ztrácí historickou důvěryhodnost. Kronikář vychází ze starších českých kronik a díky epické podstatě svého psaní je děj

⁶⁵ Kolár, Jaroslav: *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*. Praha. Odeon. 1981, str. 18

⁶⁶ Kolár, Jaroslav: *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*. Praha. Odeon. 1981, str. 21

⁶⁷ Kolár, Jaroslav: *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*. Praha. Odeon. 1981, str. 23

⁶⁸ *tamtéž*

doplněn o mnoho detailů a informací, které v jiných kronikách a záznamech nenajdeme. Setkání Oldřicha a Boženy je Hájkem zasazeno do jara roku 1007. Oldřich se svou družinou vyráží z Postoloprta na lov zvěře, aby se trochu pobavil. Jednoho dne se vrací z lovu přes ves Opučná, kde uprostřed vsi uvidí dívku velmi krásné postavy, která ve studni pere prádlo.

Zde již Hájek uplatňuje své vypravěčské schopnosti a ve velké míře využívá výhody přímé řeči. Kníže mluví se svými služebníky, kteří se na jeho přání ptají dívky na jméno. Božena ochotně odpovídá na jejich dotaz, což je další oživení příběhu. Kosmas přímou řeč neužíval a u Dalimila byla užitá pouze u promluvy Oldřichovy. Zde již máme přímou výpověď i od Boženy a Oldřichovy družiny.

Druhého dne nechává Oldřich k sobě povolát vladky a rozkáže jim jet do vsi, kde potkal peroucí dívku. Vladykové se v Opučné na Boženu dotazují a obyvatelé nám sdělují další nové informace. „*A oni řekli: „Dcera Domoradova, souseda našeho.“ A povolavše jí, jím ji ukázali. Kteřížto opověděvše se Domoradovi, otci jejímu, a Samoborce, její mateři, a vuoli knížete oznámivše dívku chtěj aneb nechtěj na kuon přistřený vsadivše, na duor knížete do Postoloprta přinesli.*“⁶⁹

O Boženině rodině jsme toho v předchozích kronikách moc nevěděli. Kosmas ji označoval jako Křesinovu, kdy, jak jsme si již řekli, není vůbec jasné, zda zmíněný Křesina plnil roli manžela nebo otce, a Dalimil nezmiňuje o dívce žádné podrobnosti.

„*A že se zalíbila knížeti perúc, té vsi dali jméno Perúc.*“⁷⁰ Hájek dále vypravuje, že Božena byla oblečena v roucho, které náleží kněžnám a předvedena před Oldřicha, který s ní vstoupil před kněze a následně i ve svatý stav manželský.

Třetího dne na Vyšehrad svolal „starší a znamenitější“ a těm ukázal a oznámil, jakou dostal od Pána Boha krásnou manželku. Zemané se odcházejí poradit a nakonec poroučejí Hořinovi Borovskému (*jenž byl muž krasomluvný*⁷¹), aby knížeti sdělil „*obecnou potřebu*“.⁷² Hořina Oldřichovi sděluje obecný podiv nad výběrem jeho ženy. Zmiňuje tradici, která je v platnosti již od Nezamysla, syna Přemyslova, podle které „lopotové“ (urození předáci kraje) a starší z vladkyů svému knížeti vybírali dobré, hodné a jim náležité manželky. Zdůrazňuje, že pokud takový obyčej přežil za pohanů, měl by být dodržován mnohem více za křesťanů. Obecně je Oldřichovi vyčítána ukvapenost, že si bez jejich rady a doporučení našel manželku a to ještě ke všemu

⁶⁹ Hájek z Libočan, Václav: *Kronika česká*. Praha. Odeon. 1981, str. 286

⁷⁰ *tamtéž*

⁷¹ Hájek z Libočan, Václav: *Kronika česká*. Praha. Odeon. 1981, str. 286

⁷² *tamtéž*

neurozenou sedlákovu dceru, čímž učinil „svým *poddaným nemalou protimyslnost*.“⁷³ Vladykové ho, pomocí mluvčího, dokonce nabádají, aby ještě slušně rozvázal manželství s Boženou a našel si někoho urozenějšího. Knížeti se samozřejmě jejich názor nelíbí. Považuje tento argument za nepatřičný a nabádá je, aby se podívali do historie na jeho i své předky. Poukazuje na Kroka, prvního soudce a správce země, a na Přemysla, který byl také z neurozeného rodu. Sňatek s Boženou vidí jako záchranu vlasti a poukazuje na důsledky, které by měl sňatek s dcerou německého císaře.

„*Kde byste chtěli bráti tlumočníky, kdybyšte měli každý z vás (když bych já doma nebyl) nětco před svú kněžnou činiti? Němkyně chtěla by německou čeled' míti a já z vašich statkův musil bych jím hojnou platiti službu. Pro hojnou službu mnoho by Němcův naběhlo do této země, kteréž bych já potom i s vámi těžce (jako řepíky z konské hřívy) z této země vyplnil. Ač jste dali od sebe pověděti, že jsem mohl některého hraběte, pán neb vladyky českého dceru pojíti: poněvadž jest vám, abyšte sobě manželky volili, ta svoboda půjčena, proč bych já, jsa kníže, neměl té svobody užítit?*“⁷⁴ Je patrné, že se Hájek z části drží Dalimilova vyprávění. Stejně jako u něj, jsou vladykové pobouřeni Oldřichovou volbou manželky a nesouhlasí s její neurozeností a nemajetností. Na druhou stranu zde Oldřich zmiňuje majetek svých šlechticů, ze kterého by musel platit německou čeled', a poukazuje na fakt, že přistěhovalé Němce by poté jen těžko dostávali ze země. Na rozdíl od Dalimila se tedy neodrží jen vlasteneckých argumentů.

Vladykové pochopí, že knížete nepřesvědčí, a podřídí se jeho vůli. Božena je následně popisována jako velmi šlechetná, mravní a poctivá žena, která se chovala, jako by byla již od mala vychovávána na knížecím nebo dokonce na císařském dvoře. Dále Hájek uvádí, že téhož roku, kdy si Oldřich vzal Boženu, se jim narodil krásný syn, kterému dali jméno Břetislav.

⁷³ Hájek z Libočan, Václav: *Kronika česká*. Praha. Odeon. 1981, str. 287

⁷⁴ Hájek z Libočan, Václav: *Kronika česká*. Praha. Odeon. 1981, str. 288

6 Historická fakta a spekulace

Již v úvodu jsme si uvedli zásadní věc. Pověst obsahuje dvě složky. Tu vymyšlenou, kterou si četným vyprávěním a dobovým kontextem vytvářeli lidé, a tu pravdivou a historicky podloženou. Nyní se pokusíme odkrýt historická fakta i několik možných spekulací, které příběh Oldřicha a Boženy doprovázejí.

Ottova všeobecná encyklopedie popisuje postavu Oldřicha následovně: „*Oldřich I. (+1034), čes. kníže od 1012; syn čes. knížete Boleslava II. 1012 zbavil vlády bratra Jaromíra, obnovil autoritu čes. státu. Zal. Sázavský klášter. Výboje do Uher narazily na odpor řím. císaře Konráda II., kt. O. 1033 sesadil. 1034 se opět krátce ujal vlády; Jaromíra dal oslepit, syna Břetislava vyhnal.*“⁷⁵

Jednou z prvotních zajímavostí z Oldřichova života je jeho jméno. Pokud si projdeme jména českých Přemyslovců, Oldřicha najdeme jen jednoho. Dětmar z Merseburku ve své kronice uvádí, že jeden ze synů Boleslava II. byl po narození těžce nemocen. Jeho rodiče se za něj modlili ke světcí Oldřichovi, biskupu z Augsburgu, a právě po něm pojmenovali dalšího syna.

6.1 Oldřichova cesta na knížecí stolec

Začněme úplně od začátku, úmrtím Boleslava II., který po sobě zanechal tři syny. Nejstaršího Boleslava III. Ryšavého, Jaromíra a Oldřicha. V historické literatuře se můžeme setkat s pojmem „rozklad“, který po úmrtí Boleslava II. nastal.

Boleslav III. Ryšavý se po svém nástupu na trůn nestal příliš oblíbeným panovníkem. Jednak pro svou neschopnost, ale hlavně pro svou krutost, která se často prezentuje rozkazem, který vydal krátce po nástupu na trůn. Rozkaz se týkal jeho dvou mladších bratrů. Jaromíra přikázal vyklestit a Oldřicha zavraždit. Jaromír svému údělu neunikl, ale Oldřich ano a nakonec oba bratři i s matkou Emmou prchli do Bavorska.

Boleslav III. měl v plánu nastoupit sám na knížecí stolec a založit mocenskou rodinu, která by na další generace převzala vládu. Již na jaře 1002 byl však vyhnán a o vládu nad zemí se začali prít dva panovníci – německý král Jindřich II., ke kterému utekli Oldřich a Jaromír, a polský král Boleslav Chrabrý. Spor vyhrál Boleslav Chrabrý a po

⁷⁵ *Ottova všeobecná encyklopedie*. Praha. Ottovo nakladatelství, 2003, str. 161

obsazení Prahy dosadil na hrad jistého Vladivoje jako svého zástupce. Dodnes nemáme o původu zmíněného Vladivoje historicky podložené zprávy. Někteří tvrdí, že byl mladším bratrem polského panovníka, jiní ho dokonce zařazují k boční větvi Přemyslovců. Jeho vláda však netrvala nijak dlouho, jelikož po několika měsících se Vladivoj doslova upil k smrti. Jediný krok, který za svého krátkého působení v Čechách učinil, bylo očividné „rozkmotření“ s Boleslavem Chrabrým a vydání se za Jindřichem II., od kterého si nechal udělit Čechy v léno.

Boleslav Chrabrý tedy poslal do Čech zpátky Boleslala III., který se ovšem měl potřebu mstít, a zde se dozvídáme o dalším krutém skutku, kterého se dopustil. *„Za další krutý čin Boleslava III. se počítá částečné vyvraždění Vršovců na masopustní úterý 9. února 1003, kdy sám proklál mečem svého zetě při hostině, a tím dal signál k dalšímu vraždění.“*⁷⁶ Po tomto činu pozval Boleslav Chrabrý svého jmenovce do Krakova, kde ho nechal oslepit a uvrhl ho do žaláře, kde kolem roku 1037 Boleslav III. zemřel. Boleslav Chrabrý sám usedá na český knížecí stolec, již roku 1004 byl však vyhnán Jaromírem a Jindřichem II. *„Knížetem se stal starší Jaromír, kterému 8. září 1004 na velikém slavnostním shromáždění na hradě Praze udělil Jindřich II. vládu nad Čechami v léno.“*⁷⁷

Jaromírova vláda trvala od roku 1004 do 1012. Jelikož dal však Jindřich II. Jaromírovi správu nad zemí lénem, Jaromír zůstal po celou dobu panování Jindřichovi zavázán a věrně mu pomáhal při vojenských taženích. Již roku 1012 však Jaromírova vláda končí. Je sesazen a vlády se ujímá jeho bratr Oldřich, o kterém od jeho útěku před Boleslavem III. do jeho příchodu v roce 1012 nic nevíme. Prameny o Oldřichově osudu za vlády jeho bratrů mlčí.

6.2 Oldřichova vláda

Oldřichova vláda trvala mezi lety 1012 – 1034. Mezinárodní vztahy se mu, stejně jako jeho bratrům, příliš zlepšit nepodařilo. V historických pramenech je však znám významným činem, kdy definitivně připojil Moravu, což mělo zásadní význam pro vývoj přemyslovského státu. Osudy a bitvy Moravy jsou v historických pramenech téměř záhadou, s jistotou však víme, že nejpozději roku 1030 byla již Morava pod vládou Přemyslovců.

⁷⁶ Fiala, Zdeněk: *Přemyslovské Čechy*. Praha, Svoboda, 1975, str. 11

⁷⁷ Fiala, Zdeněk: *Přemyslovské Čechy*. Praha, Svoboda, 1975, str. 13

Přemyslovský stát se tak stal nepochybně silnějším a nebezpečnějším, což ukázal další konflikt, tentokrát ze strany německé říše. Roku 1024 byl zvolen císařem Konrád II., který zahájil válku proti polskému Měškovi II. Konrádovi II. se však na rozdíl od předchozích let nedostalo od Oldřicha pomoci a podpory. „*Na podzim r. 1033 pozval českého knížete na svůj dvůr při pobytu ve Werbenu (Vrbno) na Labi a tam ho pod malichernými záminkami dal zatknout a uvěznit. Poněvadž pak Jaromír byl dosud v říšské vazbě, užil ho císař jako protiváhy a „svěřil“ mu správu Čech, zatímco na Moravě zůstal Břetislav. Oldřich se však brzo dovedl dostat na svobodu, načež mu Konrád milostivě vrátil knížectví, ovšem značně ztenčené. Měl totiž vládnout v části vlastních Čech, část země měl podržet Jaromír a Moravu Břetislav.*“⁷⁸

Konrád zřejmě plánoval co nejvíce oslabit Čechy a odloučit získané území Moravy. Návratem Oldřicha do vlasti byly však záměry Konráda II. zmařeny. Oldřich nechal svého bratra oslepit a Břetislav se až do otcovy smrti před ním skrýval. „*Ze svého dosti pochybného vítězství se však Oldřich dlouho netěšil, protože již v listopadu r. 1034 zemřel.*“⁷⁹

Detaily z dob Oldřichovy vlády, příliš neznáme. Kosmas neměl chladnokrevného Oldřicha moc v oblibě, což dokazuje velkým nadšením pro jeho syna, kterému přisoudil i zásluhy o připojení Moravy.

6.3 Oldřichova smrt

„*Už 9. listopadu roku 1034 v průběhu hostiny zemřel Oldřich. Prý to byla mrtvice, ale také se spekulovalo, že byl otráven.*“⁸⁰

Okolo smrti Oldřicha panuje mnoho spekulací. Jedna z variant se vztahuje k Vršovcům, kteří se měli na Oldřichovi mstít. Jiná tradovaná verze zase říká, že Břetislav uvěznění svého otce uvítal a spojil se s Jaromírem, který vládl Čechům a Břetislavovi nechal Moravu. Tento scénář by vysvětloval, proč následně Břetislav před svým otcem uprchl a skrýval se až do Oldřichovy smrti. Vyhnanému Břetislavovi by se tudíž smrt otce velice hodila vzhledem k tomu, že strýc byl slepý a uvězněný a on sám byl jediným dědicem. Třetí variantou, jak uvádí Vladimír Liška, je možnost, že Břetislav po uvěznění svého otce vládl bez Jaromíra, který zůstal u Konráda II. „*Není*

⁷⁸ Fiala, Zdeněk: *Přemyslovské Čechy*. Praha, Svoboda, 1975, str. 15 - 16

⁷⁹ Fiala, Zdeněk: *Přemyslovské Čechy*. Praha, Svoboda, 1975, str. 16

⁸⁰ Liška, Vladimír: *Vládci českých zemí*. Praha, XYZ, 2009, str. 81

vyloučeno, že Konrád II. by se s jeho panováním i smířil, ale Břetislav zřejmě odmítl z rukou německého krále udělení českého knížectví jako říšské léno, čímž si ho proti sobě popudil.“⁸¹ Byl by to dostatečný důvod, proč Oldřicha z vězení propustit s přáním, aby i s bratrem Jaromírem převzal vládu a jako spoluvladaři „stvrдили svou závislost na Konrádu II., tedy přesně to, co Břetislav odmítal.“⁸²

Břetislav tedy před otcem uprchl, Jaromír byl oslepen a mezi synem a otcem se schylovalo k válce, která byla ovšem přerušena Oldřichovou náhlou smrtí. Na český trůn na krátkou dobu usedl Jaromír, který se nyní nemusel bát svých bratrů. Po Břetislavově návratu mu ochotně předal vládu a na český trůn tak usedl jediný schopný nástupce.

6.4 Oldřich a Božena

Na základě dochovaných faktů si můžeme Oldřicha představit jako lstivého, krutého a chladnokrevného vladaře, který měl hodně úspěchu na poli diplomatických styků i na poli bitevním, jako schopný vojevůdce. Pověst o jeho prudké lásce k chudé dívce Boženě je tudíž v nemalém kontrastu k jeho charakteru i povaze.

Jak jsme si již uvedli výše, Kosmas mluví o Boženě, jež byla Křesinova, a nejvíce badatelů se shoduje na názoru, že zmíněný Křesina byl Boženin manžel. „Stále zřejmě ještě platilo staré pohanské zvykové právo, kdy křesťanství bylo v Čechách pojímáno spíše jen jako politická záležitost a ideové a mravní principy tohoto náboženství stály dosud v pozadí. To se ovšem o století později radikálně změnilo a církev i její instituce se začaly vymaňovat z područí světské moci, prosazují vlastní práva, nezávislá na panovníkově vůli a podléhající moci papežů i dalších vysokých církevních hodnostářů.“⁸³

Není známo, zda šla Božena s Oldřichem dobrovolně, nebo jak reagoval její manžel Křesina „o němž se soudí, že byl buď nějakým bohatším sedlákem, či drobným zemanem. Možná byl odškodněn, možná povýšen mezi vyšší šlechtu nebo se ho Oldřich nějak zbavil či Křesina ponechal věcem volný průběh.“⁸⁴ Na druhou stranu, Oldřich byl

⁸¹ Liška, Vladimír: *Vládci českých zemí*. Praha, XYZ, 2009, str. 82

⁸² Liška, Vladimír: *Vládci českých zemí*. Praha, XYZ, 2009, str. 82

⁸³ Liška, Vladimír: *Vládci českých zemí*. Praha, XYZ, 2009, str. 84 - 85

⁸⁴ Liška, Vladimír: *Vládci českých zemí*. Praha, XYZ, 2009, str. 85

známý jako tvrdý nekompromisní vládce, kterému by nebylo radno odporovat a který neměl problém odstranit někoho, kdo mu křížil plány.

Všechny tři kroniky vyjadřují nelibost ostatních šlechticů a vladyků nad neuváženým a hlavně nerovným sňatkem Oldřicha. Šlechta prosazovala hmotný majetek a hlavně dědičné postavení budoucí kněžny a chudá dívka Božena neoplývala ani jedním. Možná právě kvůli nelibosti a nízkému původu další zmínky o Boženě historie nezachycuje. Nejsou žádné záznamy o tom, že by se kněžna jakkoliv angažovala v politickém chodu země a s největší pravděpodobností žila kdesi v ústraní, kde vychovávala syna Břetislava.

O době, kdy mohlo ke sňatku Oldřicha a Boženy dojít, musíme pouze spekulovat.

Kosmas ve své kronice uvádí rok 1002, Dalimilova kronika nás vede k tomu, že k setkání došlo určitě nějaký čas po roce 1004, a Václav Hájek z Libočan uvádí rok 1007. Pokud bychom se chtěli držet Kosmova výkladu, narazíme hned v úvodu na řadu historických nepřesností a neshod. Kosmas nám předkládá rok 1002 i s fakty, že Oldřich je již českým knížetem. Výše jsme si ovšem uvedli, že v letech 1004 až 1012 byl knížetem teprve jeho starší bratr Jaromír. Kde je tedy pravda? Velkou pomoc bychom ohledně roku setkání Oldřicha a Boženy mohli hledat v narození a životě jejich syna Břetislava.

6.5 Nepřesnosti v Kosmově kronice

Jak již víme, Kosmova kronika je plná nepřesností a zmatku ohledně letopočtů. To samo o sobě nám zamezuje stanovit přesný rok, kdy se mohl Oldřich s Boženou setkat, a musíme si proto uvědomit několik skutečností.

Začněme například Kosmovým omylem, jímž je vyhnání Poláků z Prahy. Kosmas datuje tuto událost do roku 1002, tedy do stejné doby, kdy se údajně měl Oldřich setkat s Boženou. Již tady se musíme pozastavit. Vyhnání Poláků se správně datuje do roku 1004 a již ze samotného popisu je patrné mnoho nepřesností.

Dušan Třeštík ve své knize Počátky Přemyslovců uvádí, že Kosmas o tehdejších událostech nevěděl nic přesného a v zásadě čerpal jen z neúplných údajů a historek z ústní tradice, které, jak dobře víme, jsou často zveličené a přizpůsobené posluchačům. Přesto tyto kusé informace Kosmas zpracoval a domyslel si jakousi pravděpodobnou

verzi. „*Jak vypadala tato ústní tradice, dovoluje poměrně dobře posoudit srovnání Kosmova líčení vyhnání Poláků z Prahy roku 1004 s popisem téže události, který podal současný saský kronikář Dětmar na základě svědectví saských účastníků výpravy. Ukazuje se pak, že obojí líčení se v zásadě shoduje v dějové osnově, liší se však v konkrétních údajích, zejména pokud jde o jednající osoby. Kosmas vůbec neví, že výpravu vedl Jindřich II. a připisuje ji celou českému knížeti, kterým je Oldřich, zatímco u Dětmara je jím Jaromír. Hradem, z něhož český kníže podniká pochod na Prahu, je u Kosmy Dřevíč, u Dětmara Žatec; podle Kosmy jsou Poláci v noci překvapeni troubením a voláním Oldřichova bojovníka vloudivšího se do hradu, podle Dětmara je vyděsilo zvonění z Vyšehradu; ke konečnému boji došlo podle obou na mostě při zadní bráně na Opyši.*“⁸⁵

Kosmova výkladu se po faktické stránce opravdu držet nemůžeme. Je velice nepravděpodobné, že by současník Dětmar nebyl dostatečně informován, proto si můžeme být naprosto jisti, že tou dobrou Oldřich v Čechách vůbec nebyl.

Musíme se tedy držet let, kdy Oldřich v Čechách bezpochyby pobýval. Tím je období před rokem 1002 „*kdy uprchl před pokusem Boleslava III. dát ho udusit v lázni*“⁸⁶ nebo po roce 1012, kdy oslepil Jaromíra a sám dosedl na trůn.

6.6 Hrob č. 98

Historikové soudí, že v době, kdy Boleslav III. Ryšavý nastupoval na knížecí stolec, museli již být oba jeho bratři dospělí. Uvádí se, že na trůn mohl nastupovat v třiceti pěti letech, zatímco Jaromírovi a Oldřichovi mohlo být o deset let méně.

Antropolog Emanuel Vlček přisoudil hrob č. 98 v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě právě Oldřichovi a č. 92 jeho bratru Jaromírovi. Uvádí, že oba muži si byli blízce příbuzní a zemřeli ve věku mezi 40 a 45 lety. „*Oldřich zemřel 9. listopadu roku 1034, narodil se tedy podle Vlčka roku 990. Roku 1002 si vzal Boženu, byl to však nelegitimní svazek, protože Oldřich byl už předtím delší dobu ženatý, avšak manželství bylo neplodné. To znamená, že podle Vlčka měl Oldřich syna ve 12-13 letech, a poprvé se ženíl v 10 – 11 letech, ne-li dříve – ne však formálně, snažil se už přeci tehdy mít*

⁸⁵ Třeštík, Dušan: *Počátky Přemyslovců*. Praha, Lidové noviny, 1997, str. 462

⁸⁶ Třeštík, Dušan: *Počátky Přemyslovců*. Praha, Lidové noviny, 1997, str. 462

potomka. Že je to biologicky nemožné, ví i laik.“⁸⁷ Nezbyvá než zpochybnit buď metodu, podle které Vlček určoval věk zemřelých, nebo v hrobě č. 98 není Oldřich.

6.7 Syn Břetislav

Břetislavův život by nám mohl značně usnadnit pátrání, protože jeho narození můžeme spojit s přibližnou dobou setkání jeho rodičů.

Pokud se tedy přikloníme k roku 1002, nabízí se nám jasné schéma. Boleslav III. nechává v tomto roce vyklestit svého bratra Jaromíra a na Oldřicha lící vraždu.

Boleslav III. měl podle dochovaných záznamů jen jedno dítě, dceru provdanou za jakéhosi Vršovce, proto by nebylo divné, kdyby se bál nástupců na trůn. Jeho dva mladší bratři představovali dostatečné riziko. Jaromíra nechal vyklestit, ale pokud by dle našich výpočtů Oldřich již syna měl, byl by to pádný důvod, nechat ho rovnou zavraždit, a tím si usnadnit cestu i k odstranění jeho syna.

František Palacký kupříkladu upřednostňuje seznámení v roce 1012, kdy už byl Oldřich oficiálně na českém trůnu. Palacký tak oddaluje rok Břetislavova narození na rok 1013 a následný únos Jitky do roku 1029. Břetislavův prvorozený syn Svyatopluk se narodil roku 1031. Tím vyvrací i Kosmovu zprávu o tom, že Svyatopluk II. se Břetislavovi a Jitce narodil až po deseti letech manželství.

Je ovšem na pováženou, zda by byl Břetislav schopen takového činu v pouhých šestnácti letech.

*„Je tu ještě třetí možnost, propojíme-li dataci Kosmovu i Palackého. Výsledkem je hypotéza, že se Břetislav narodil ještě v době, kdy jeho otec českým knížetem nebyl, tedy skutečně mezi lety 1002 – 1007, a Břetislav Jitku unesl až v roce 1029, jak tvrdí Palacký.“*⁸⁸ Břetislavovi by tím pádem bylo dvacet čtyři let, což by byl již věrohodný věk vzhledem k takovému činu. Kosmas navíc popisuje Břetislava následovně: *„Mezitím Břetislav, syn knížete, přešel z dětského věku v jinošský, kráčel od ctnosti ke ctnosti. Měl nad jiné zdar v svém počínání, ztepilé tělo, krásnou postavu, velikou sílu a moudrost, v neštěstí statečnost, ve štěstí rozumnou mírnost.“*⁸⁹ Jen těžko si tedy umíme představit, že by těmito superlativy oplýval sotva šestnáctiletý mladík.

⁸⁷ Třeštlík, Dušan: *Počátky Přemyslovců*. Praha, Lidové noviny, 1997, str. 463

⁸⁸ Liška, Vladimír: *Vládci českých zemí*. Praha, XYZ, 2009, str. 87

⁸⁹ *Kosmova kronika česká*. Praha, Svoboda, 1975, str. 68

Ottova všeobecná encyklopedie říká o Břetislavovi následující: „*Břetislav I. (okolo 1002 – 1055), čes. kníže 1034-55; syn čes. knížete Oldřicha I. a Boženy. Z pozice vnitřní stability státu rozvíjel expanzivní polit. 1038 dobyl Krakov a 1039 Hnězdno. Zde vyzvedl ostatky sv. Vojtěcha a dal je převéz do Prahy. Při této příležitosti vyhlásil nejst. zemský zákon -> Břetislavova dekreta. Obsazení Slezska a části Uher vedlo 1040 k válce s říší. V bitvě u Brodku zvítězil, následujícího roku však přistoupil na smír a vzdal se části svých výbojů. Ve snaze zabránit případným rozbrojům mezi příslušníky rodu stanovil 1054 pravidlo, že panovníkem se má stát vždy nejst. Přemyslovec. Zemřel při výpravě do Uher.*“⁹⁰

6.8 Kněžna Božena

O samotné Boženě toho moc nevíme. Kosmas nám předkládá pouze informaci o dívce, která byla pravděpodobně již provdaná, a rok její smrti. „*ROKU OD NAROZENÍ PÁNĚ 1052 Umřela Božena, choť knížete Oldřicha, máti Břetislavova.*“⁹¹

Svého manžela tedy přežila o celých osmnáct let, ale v historických záznamech o ní již nenajdeme jedinou zmínku.

Pokud se budeme na Oldřichovo počínání, ohledně vesnické dívky, dívat bez příkras, musí nám být jasné, že Oldřich ve sňatku s Boženou neviděl nic romantického. Jen těžko můžeme chladnokrevného a ctižádostivého muže, kterým Oldřich bezpochyby byl, považovat za člověka, který se vášnivě zamiluje a tuto lásku vyzdvihne nad vše ostatní. Tehdejší doba zkrátka lásce nepřála a nesmíme si ji přikrášlovat ani u této, ryze romantické, pověsti. Všichni panovníci hledali v možnosti sňatku politické a společenské výhody.

Znovu se podívejme na Oldřichovu dobu. Přemyslovskému rodu hrozil zánik. Boleslav III. žádné mužské dědice neměl a jeho jediná dcera byla podle všeho u nenáviděných Vršovců, Jaromír byl vykleštěn, čili zbaven jakékoliv možnosti na dědice a dle Kosmy byla Oldřichova první manželka neplodná. Ctižádostivý Oldřich si mohl lehce domyslet, že pokud si vezme dívku z nějaké mocné rodiny, bude si později její rod nárokovat právo na vládu v české zemi. Vybrat si proto prostou dívku z lidu bylo do budoucna mnohem bezpečnější. „*Na Břetislava však mohli okolní vladaři kvůli jeho*

⁹⁰ *Ottova všeobecná encyklopedie*. Praha. Ottovo nakladatelství, 2003, str. 178

⁹¹ *Kosmova kronika česká*. Praha, Svoboda, 1975, str. 94

nízkému původu po matce pohlížet jako na vládce rodem jim nerovného, což byl nepochybně handicap, s nímž se otec a i syn museli nějak vyrovnat. Únos vznešené Jitky, která byla příbuznou německého krále, pomyslnou skvrnu neurozeného původu Břetislavovy matky smazával za předpokladu, že by Jitka Břetislavovi porodila dítě. Povila mu pět synů! Kníže Oldřich se však dožil pouze dvou vnuků, Spytihněva a Vratislava, pak se narodili ještě Konrád, Jaromír a Ota.“⁹²

Další otázka vyvstává se skutečností, kterou nám Kosmas předkládá. „Kníže, poslav ihned pro ni, pojal ji v manželství; staré však manželství nerozvázal, protože toho času každý, jak se mu líbilo, směl míti dvě i tři ženy a nebylo hříchem unést manželku bližního ani manželce vdáti se za ženatého muže.“⁹³

Můžeme Boženu vůbec pokládat za právoplatnou kněžnu? Je pravdou, že o první Oldřichově manželce máme jen sporadické informace a je za ní považována urozená šlechtična jménem Juta. Můžeme jen hádat, které z žen dal Oldřich přednost, jestli své urozené první ženě, nebo vesnické dívce, která mu dala jediného syna. Pokud bychom však vzali v potaz smýšlení české šlechty, které stavělo rodové postavení a majetek na první místo, jen stěží můžeme předpokládat, že byla neurozená Božena přijata za právoplatnou kněžnu. Na druhou stranu se dožila úctyhodného věku, což v tehdejší době nebylo tak běžné. Její vlastní syn ji přežil o pouhé tři roky.

„Po Oldřichově smrti roku 1034 už ale zřejmě žila někde mimo knížecí dvůr, snad na údělu ve Staré Boleslavi, kde měla být údajně i pochována. Božena se dožila synovi slávy, neboť Břetislav I. vyrostl ve vladaře, jenž vrátil českému státu důstojnost a pokusil se z něho vybudovat velmoc, sehrávající v politice střední Evropy opět významnou roli.“⁹⁴

Takto je Božena uvedena v Ottově všeobecné encyklopedii: „Božena (+1052), druhá manželka čes. knížete Oldřicha I. Matka pozdějšího čes. knížete Břetislava I.“⁹⁵

⁹² Liška, Vladimír: *Vládci českých zemí*. Praha, XYZ, 2009, str. 88 - 89

⁹³ *Kosmova kronika česká*. Praha, Svoboda, 1975, str. 60

⁹⁴ Liška, Vladimír: *Vládci českých zemí*. Praha, XYZ, 2009, str. 90

⁹⁵ *Ottova všeobecná encyklopedie*. Praha. Ottovo nakladatelství, 2003, str. 161

7 Poutní místa

Příběh Oldřicha a Boženy se díky Václavu Hájkovi z Libočan stal natolik oblíbený, že dodnes lidé navštěvují místa s ním spojená. Jak již samozřejmě víme, Kosmas nedává k místu jejich shledání žádné vodítko. Teprve až tak řečený Dalimil nám uvádí že „*Když v postoprtské stráni / lovil Oldřich, znenadání / za jednou vsí nad říčkou / spatřil selku mladičkou,*“⁹⁶. Václav Hájek z Libočan nám přináší již podrobné informace o vsi Opučná, která leží poblíž Postolopr. A jelikož se dívka zalíbila knížeti „peruc“ pojmenoval ves Peruc, později jen Peruc. V této obci můžeme najít Boženinu studánku, kde podle pověsti Božena prala prádlo a za obcí Oldřichův dub, pod nímž prý Oldřich odpočíval před tím, než vjel do vesnice. Sama obec se na svých internetových stránkách staví ke své historii následovně: „*Peruc se do povědomí veřejnosti zapsala romantickou pověstí o setkání knížete Oldřicha a prosté dívky Boženy, z jejichž svazku se narodil Břetislav, díky němuž vládli Přemyslovci dalších 300 let.*

Historie zanechala v Peruci nemálo historických památek. Nejvíce vyhledávaná je zastřešená pseudogotická Boženina studánka a mohutný Oldřichův dub, který je starý 1000 let (objem kmene v patě stromu je 970 cm). V roce 2005 mu byl udělen Nadací partnerství v Programu Strom života titul Strom hrdina.“⁹⁷

Pokud však vezmeme v potaz historická fakta, dozvíme se, že obec Peruc začala být spojována s pověstí až dlouho po svém založení. Historické prameny dokládají, že první písemná zmínka se datuje již do roku 1170 a Peruc je spojována nikoliv s Oldřichem a Boženou, ale s jejím majitelem Měškem a bratrem Hroznatou. Peruc s pověstí spojil až Václav Hájek z Libočan a tento názor obecně zlidověl.

⁹⁶ *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha, Svoboda, 1977, str. 73

⁹⁷ <http://www.peruc.cz/historie-obce-peruc/d-10212/p1=316>

8 Obliba pověsti v pozdější době

Jak jsme si již řekli, o popularitu této pověsti se zasloužilo zvláště zpracování tak řečeného Dalimila a Václava Hájka z Libočan. Již od počátku patří k atypickému příběhu všech kronik. Rovnat se jí může leda pověst o Břetislavově únosu Jitky, která ovšem nemůže zcela konkurovat romantickému potencionálu Oldřicha a Boženy. Příběh byl velice častým námětem českého umění. Oldřich a Božena se objevovali od konce 18. století až ke generaci Národního divadla ve formě literární, divadelní či malířské. Oblibě se nesmíme divit. Dalimilovo i Hájkovo zpracování postavy urozeného mocného knížete, který dá přednost české selce před německou princeznou, je velice příhodným tématem. Není divu, že se k němu vlastenecky smýšlející generace vracely tak často a pověst se dočkala tolika zpracování.

Tematiku této pověsti například zpracoval Antonín Josef Zíma v první české dochované hře z 2. poloviny 18. století. Hra je zpracována podle kroniky Václava Hájka z Libočan ve stylu rytířských her a jedná se o činohru o 5 jednáních.⁹⁸ K dalším dochovaným památkám patří opera Oldřich a Božena. V německé verzi překládána jako Udalrich und Božena. Jedná se o historickou operu o třech dějstvích, kterou složil český skladatel František Škroup na libreto českého básníka Josefa Krasoslava Chmelenského. Premiéra byla 18. prosince 1828 v pražském Stavovském divadle. O čtyři roky později byla opera Františkem Škroupem přepracována a přeložena do němčiny. Oldřich a Božena také byl název epického díla z roku 1879 Adolfa Heyduka.

Nejznámější obrazové zpracování je bezpochyby obraz Oldřich a Božena Františka Ženíška z roku 1882, který je v držení Národní galerie. Zajímavostí je, že byla vyrobena poštovní známka s tímto slavným obrazem a byla vyhlášena nejkrásnější známkou roku 2009.⁹⁹

Nemusíme ovšem zacházet až do 19. století, abychom našli další adaptaci této pověsti. Dodnes můžeme zavítat do Národního divadla Brno, kde hrají hru Františka Hrubína „Oldřich a Božena“. Podle jeho scénáře byl také natočen film Otakara Vávry z roku 1984, na němž Hrubín spolupracoval.

Pověst knížete Oldřicha a selky Boženy nás provází již od počátku 12. století a stala se nedílnou součástí našeho národního povědomí a kultury.

⁹⁸ <http://www.spisovatele.cz/antonin-josef-zima>

⁹⁹ <http://www.ceskaposta.cz/cz/aktualne/tiskove-zpravy/2010/nejkrasnejsi-znamkou-roku-2009-je-oldrich-a-bozena-id29717/>

Závěr

Pověst o Oldřichovi a Boženě byla již od samého začátku něčím výjimečná. Lákala Kosmovy nástupce k dalším interpretacím a díky Václavu Hájkovi z Libočan natolik zlidověla, že si příběh této české „Popelky“ pamatuje prakticky každý. Z celé práce jasně vyplývají základní rozdíly mezi interpretacemi Kosmy, Dalimila a Václava Hájka z Libočan.

Kosmas v příběhu upřednostňuje morální poučení. Jako jediný nám předkládá skutečnost, že Božena byla nejspíše vdaná a Oldřich ženatý. Je také patrné, že kronikář neměl Oldřicha příliš v oblibě a příběh vypráví především kvůli Břetislavovi, tedy nejslavnějšímu pokračovateli přemyslovského rodu.

Dalimil oproti tomu vypráví již rozsáhlejší příběh se silně vlasteneckým rázem. Celá pověst je koncipována jako obrana češství, českého jazyka a je namířena proti cizím vlivům na český stát, konkrétně proti Němcům a germanizaci.

Pověst interpretována Václavem Hájek z Libočan je čistě epická. Hájek pověst doplnil o řadu bližších informací, používá více přímé řeči a jen okrajově se, po Dalimilově vzoru, dotýká vlasteneckého tématu.

Příběh Oldřicha a Boženy tematicky vybočuje z celé řady pověstí, kterými jsou kroniky, zaznamenávající české dějiny, protkány. Oldřich je v historických pramenech známý jako tvrdý, chladnokrevný a ctižádostivý kníže, který nehledí na překážky a kvůli své zemi je ochoten obětovat i vlastního bratra a syna. Proč by tedy ohrozil svou pověst kvůli chudé selce Boženě? Tento naskrz romantický příběh je určitě raritou naší historie a mnoho umělců si jej zvolilo jako námět své práce.

Seznam použité literatury:

Primární literatura

KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. 6. vyd. Praha: Svoboda, 1975.

TAK ŘEČENÝ DALIMIL. *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha: Svoboda, 1977.

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká: Výbor historického čtení*. Praha: Odeon, 1981.

Sekundární literatura

EDEL, Tomáš. *Příběh johanitského komtura řečeného Dalimil: Kapitola z dějin české politiky*. Praha: ISV, 2000. ISBN 80-85866-61-7.

TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: Vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha: Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-138-7.

LÍŠKA, Vladimír. *Vládci českých zemí: Rozluštěná tajemství*. Praha: XYZ, 2009. ISBN 978-80-7388-222-8.

FIALA, Zdeněk. *Přemyslovské Čechy: Český stát a společnost v letech 995-1310*. Praha: Svoboda, 1975.

Ottova všeobecná encyklopedie: Ve dvou svazcích A-L. Praha: Ottovo nakladatelství, 2003. ISBN 80-7181-938.

Ottova všeobecná encyklopedie: Ve dvou svazcích M-Ž. Praha: Ottovo nakladatelství, 2003. ISBN 80-7181-947-6.

SEDLÁČEK, August. *Historické pověsti lidu českého*. Praha: Melantrich, 1998. ISBN 80-7023-280-3.

KARBUSICKÝ, Vladimír. *Nejstarší pověsti české: Fantazie, domněnky, fakta*. Praha: Mladá fronta, 1967.

ŠŤASTNÝ, Radko. *Tajemství jména Dalimil*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-072-X.

MACEK, Josef. *Česká středověká šlechta*. Praha: Argo, 1997. ISBN 80-7203-045-0.

Bible svatá: aneb všecka svatá písma starého i nového zákona. Podle posledního vydání kralického z roku 1613: Biblické dílo, CEPF 7019-15 M- 043 X.

KOPECKÝ, Milan. *Český humanismus*. Praha: Melantrich, 1988.

MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA A KOL. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

Staročeská kronika tak řečeného Dalimila: vydání textu a veškerého textového materiálu. Sv. 1. 1. vyd. Praha: Academia, 1988.

Ostatní zdroje

Nejkrásnější známkou roku 2009 je Oldřich a Božena. Česká pošta [online]. 23. 2. 2010 [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: <http://www.ceskaposta.cz/cz/aktualne/tiskove-zpravy/2010/nejkrasnejsi-znamkou-roku-2009-je-oldrich-a-bozena-id29717/>

Antonín Josef Zíma. Spisovatelé.cz [online]. © 2012 [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/antonin-josef-zima>

Historie obce Peruc. Peruc: Oficiální internetové stránky [online]. 2006 [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: <http://www.peruc.cz/historie-obce-peruc/d-10212/p1=316>

Jan Lucemburský - část I. Středověk [online]. © 2012 [cit. 2012-05-16]. Dostupné z:
<http://www.e-stredovek.cz/view.php?cisloclanku=2008030001>

Tajemství Oldřicha a Boženy (1): Záhady české historie. Naše rodina [online]. 2009 [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: <http://www.nase-rodina.cz/article.php?clanek=750>

Ženíšek, František. *Setkání Oldřicha s Boženou*. Dostupné z:
http://ff.ujep.cz/velimsky/cs_1_1/05CS/05cs004b.jpg

Mánes, Josef. *Oldřich a Božena*. Dostupné z:
<http://www.artchiv.info/GALERIE/OBRAZ/10398--Josef-Manes--Oldrich-a-Bozena.html>

Machek, Antonín. *Oldřich a Božena*. Dostupné z:
http://ff.ujep.cz/velimsky/cs_1_1/05CS/05cs004.jpg

Boženina studánka v Peruci. Dostupné z:
http://nd04.jxs.cz/957/456/921afb76e9_73723527_u.jpg

Seznam příloh:

Příloha č. 1: František Ženíšek, *Oldřich a Božena*, 1882

Příloha č. 2: Josef Mánes, *Oldřich a Božena*

Příloha č. 3: Antonín Machek, *Oldřich a Božena*

Příloha č. 4: Boženina studánka v Peruci

Č. 1

Č. 2

Č. 3

Č. 4